



ODREDIŠTE EU: BUDUĆNOST MLADIH U HRVATSKOJ

POLICY DOKUMENT



Odredište EU: budućnost mladih u Hrvatskoj

Dario Čepo

Pravni fakultet i Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo

UVOD

Europska se unija od samih svojih početaka susreće s čitavim nizom problema. Neki od tih problema proizašli su iz međunarodnih okolnosti, neki su imali izvorište u državama članica, pojedinim sektorima ili društvenim grupama. Dio problema vezan je i uz samu prirodu Europske unije, njezinu institucionalnu strukturu, odnose među ključnim političkim akterima, te normativni okvir unutar kojeg djeluje. No čini se da je danas, više nego ikad ranije, Europska unija suočena s problemima koji su do te mjere kompleksni da čak prijete i samom opstanku europske integracije. Takozvana migrantska kriza, izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz članstva u Europskoj uniji, kriza demokracije u Mađarskoj, Poljskoj i Rumunjskoj, nespremnost na daljnje produbljenje europske integracije, rast populizma, samo su neki od problema s kojima se Europska unija danas nosi i koji utječu na percepciju Europske unije u očima građana, uključujući i mladih.

Kakvi su stavovi mladih o Europskoj uniji? Što mladi očekuju od Europske unije? Na koji način vide njezinu budućnost? Smatraju li integraciju vrijednu očuvanja ili su indiferentni spram njezina opstanka? To su neka od pitanja koja je postavio projekt Centra za demokraciju i pravo Miko Tripalo *Odredište EU: budućnost mladih u Hrvatskoj*, a koja su proizašla iz nekih ranijih istraživanja koje je Centar provodio. Primjerice, podaci iz istraživanja objavljenog kao dio projekta i publikacije *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*, iz 2015. godine, navodi da je „...u pogledu povjerenja u Europsku komisiju najmanja razina povjerenja, od svih lokacija/zemalja obuhvaćenih MYPLACE projektom, karakteristična za mlade iz Grčke, a odmah potom i za mlade u Hrvatskoj, Rusiji, Mađarskoj i Slovačkoj“¹. Istraživanja drugih institucija i organizacija pokazuju sličnu razinu nezainteresiranosti, nepovjerenja i neznanja mladih o Europskoj uniji i njezinim institucijama.

¹ Vidi Franc, Renata i Vanja Međugorac; Mladi i (ne)povjerenje u institucije: moguće odrednice i posljedice; u *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*, ur. Vlasta Ilišin, Anja Gvozdanović, Dunja Potočnik, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, 2015., str. 55

Do odgovora na navedena pitanja, odlučili smo, stoga, doći kako u raspravi sa stručnjacima koji se bave pitanjem mladih, tako i u izravnom razgovoru sa samim mladima. Odgovori će biti ponuđeni u drugom dijelu ove publikacije, no ovdje ćemo predstaviti početne pozicije s kojih smo krenuli, a koje su u svojim priložima iznijeli stručnjaci za mlade, politike mladih i utjecaj Europske unije na njihove živote.

Kako bismo vidjeli jesu li naše početne postavke o utjecaju Europske unije i članstva Hrvatske u toj integraciji utjecale na mlade u Hrvatskoj, odlučili smo naše istraživanje podijeliti u dva dijela. U prvom dijelu su mladi, kako oni koji su sudjelovali na panel raspravama, tako i oni do kojih smo došli snowball metodom, ispunili anketu koja nam je poslužila da ustanovimo početnu i trenutnu razinu znanja mladih o Europskoj uniji, svojim pravima kao građanima Europske unije te mogućnosti utjecanja na proces donošenja odluka, kako u Hrvatskoj tako i u Europskoj uniji. U drugom dijelu – tijekom panel rasprava – s mladima smo raspravljali o gorućim problemima te su oni, individualno i u grupama, iznosili razloge održavanja tih problema kao i nudili prijedloge njihova uklanjanja, odnosno rješavanja.

REZULTATI ANKETE

Anketa je sadržavala 16 pitanja grupiranih u četiri grupe pitanja, opće informacije, poznavanje prava i institucija EU, položaj mladih u RH i njihov utjecaj na donošenje odluka i percepcija promjena od ulaska RH u EU. Na taj su način pokrivena sva problemska područja koja su istaknuli stručnjaci u svojim početnim analizama stanja u politikama EU prema mladima i za mlade pet godina nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju.

U anketi, koja je provedena fizički, neposredno prije panel rasprava, te putem online aplikacije za one koji nisu prisustvovali panel raspravama, sudjelovalo je 437 mladih. Najviše, 62 posto, bilo ih je u dobi između 18 i 24 godine. Podjednak je omjer, po 19 posto, bio onih starijih od 24 godine, kao i mlađih od 18, koje smo također htjeli obuhvatiti jer će oni uskoro ući u političku zrelost, koja će im omogućiti aktiviranje u nacionalnim i europskim politikama. Dvije trećine anketiranih bile su žene (62 posto), a nešto više od jedne trećine (38 posto), bili su muškarci. Najveći ih broj, 43 posto, živi u naselju iznad 100 000 stanovnika, odnosno u jednom od četiriju velikih gradova. U naselju između 10 000 i 100 000 stanovnika, živi 27 posto, a u onom između 2000 i 10 000 stanovnika, još 14 posto ispitanika.

U najmanjim naseljima, onima veličine do 2000 stanovnika, živi 16 posto ispitanika, koji su odgovorili na našu anketu.

Prva grupa pitanja ticala se poznavanja prava i institucija Europske unije. Zanimalo nas je kako mladi procjenjuju vlastito znanje o institucijama nadležnima za politike prema mladima, kao i njihova procjena znanja o tome koja su zbilja prava koja Europska unija pruža mladima. Uz to nas je zanimalo koji su izvori informacija iz kojih mladi dobivaju saznanja o politikama Europske unije prema mladima i pravima koja mladi građani Europske unije ostvaruju. Što se tiče samoprocjene znanja o institucijama Europske unije nadležnima za politike prema mladima, najveći je postotak mladih, njih 53 posto, reklo da imaju jako loše ili loše znanje o tim institucijama, dok tek 4 posto mladih ima vrlo dobro, a dodatnih 16 posto ima dobro znanje o institucijama koje su fokusirane na politike za mlade. Za njih 20 posto to je znanje zadovoljavajuće, dok 6 posto nije znalo ili htjelo odgovoriti na to pitanje. Nešto je bolja situacija s odgovorima na pitanje o samoprocjeni znanja o pravima mladih. Tu je njih 11 posto odlučilo da je njihovo znanje jako loše, a dodatnih 37 posto da je ono loše. S druge strane, ponovno 4 posto smatra da ima jako dobro znanje o pravima mladih, sa 20 posto mladih koji smatraju da je njihovo znanje dobro. Zadovoljavajuće znanje ima 24 posto mladih, dok njih 4 posto nije htjelo ili znalo odgovoriti. Na kraju ovog bloka pitanja, mladi su najviše informacija o pravima mladih i institucijama zaduženima za mlade u Europskoj uniji, primali putem društvenih mreža, odnosno interneta u širem smislu (45 posto). Obrazovne institucije pomogle su 15 posto mladih da dođu do tih informacija, dok ih je 26 posto ovisilo o medijima. Državne institucije (1 posto) i europske institucije (2 posto), bile su potpuno irelevantne za informiranje mladih o pravima koja imaju kao europski građani. Prijatelji i poznanici, odnosno neformalni izvori informiranja, bili su važni za 11 posto mladih, koji su na taj način stekli određena znanja.

Druga grupa pitanja bila je povezana s položajem mladih u Hrvatskoj i njihovom utjecaju na donošenje odluka, kako u Hrvatskoj tako i u Europskoj uniji. Na pitanje „koliki je utjecaj mladih iz Hrvatske na donošenje odluka i javnih politika u EU“, 44 posto anketiranih odgovorilo je da je taj utjecaj nikakav ili gotovo nikakav. Dodatnih 43 posto mladih reklo je da je utjecaj malen. Za njih devet posto utjecaj je osrednji, a manje od 1 posto smatra da mladi imaju velik ili vrlo velik utjecaj na donošenje javnih politika u Europskoj uniji. Njih tri posto nije znalo ili htjelo odgovoriti. Da taj osjećaj bespomoćnosti nije vezan samo uz Europsku uniju – iako je izraženiji na toj razini – pokazuju odgovori na pitanje „koliki je utjecaj mladih na donošenje odluka i javnih politika u Republici Hrvatskoj“. U ovom je

slučaju 43 posto mladih reklo da je utjecaj nikakav ili gotovo nikakav, dok je 39 posto tvrdilo da je taj utjecaj malen. Optimistično je tek jedan posto mladih, koji tvrde da je utjecaj velik ili vrlo velik, dok ih 14 posto tvrdi da je utjecaj mladih na odlučivanje u Hrvatskoj osrednji. Tek tri posto mladih nije znalo ili htjelo odgovoriti na ovo pitanje.

U sklopu druge grupe pitanja zanimalo nas je kakav je odnos mladih prema politici te kakva je njihova percepcija o utjecaju tržišta rada na položaj mladih. Što se tiče drugog pitanja, 23 posto anketiranih smatra da je položaj mladih na tržištu rada u Hrvatskoj jako loš, a dodatnih 46 posto smatra da je on loš. Iako ih se 17 posto smatra da je taj položaj zadovoljavajući, zabrinjava da tek jedan posto (vrlo dobar), odnosno devet posto (dobar) izražava značajnije pozitivne stavove o položaju mladih na tržištu rada. Što se tiče političke angažiranosti, odnosno razine političke apatije, 59 posto anketiranih tvrdi da je razina njihova društvenog, odnosno političkog angažmana nikakva ili gotovo nikakva. To znači da skoro tri petine mladih ne sudjeluje u političkoj ili društvenoj aktivnosti članstvom u političkoj stranci ili nevladinoj organizaciji, aktivizmom kroz udruge civilnog društva, političkim angažmanom kroz mjesne odbore i druge javne funkcije i slično. S druge strane devet posto mladih tvrde da je takav angažman velik ili vrlo velik u njihovu slučaju, dok dodatnih 12 posto misli da je njihova politička/društvena angažiranost na osrednjoj razini. Ne zna ili ne želi odgovoriti na to pitanje dva posto anketiranih.

Treća skupina pitanja obuhvaća pitanja vezana uz percepciju promjena koje su se dogodile u Hrvatskoj, od 2013. godine, odnosno od ulaska Republike Hrvatske u članstvo u Europskoj uniji. Tako je jedna trećina (31 posto) anketiranih mladih, na pitanje je li se njihovo znanje o europskim institucijama nadležnim za politike mladih promijenilo ili ne, odgovorila pozitivno, dok je samo dva posto reklo da se to znanje smanjilo. Ipak, nešto manje od dvije trećine – 63 posto – tvrdi da je njihovo znanje ostalo nepromijenjeno. Oko šest posto anketiranih odlučilo je dodatno elaborirati svoj odgovor pisanim putem, a ti odgovori su, u neizmijenjenom obliku, vidljivi u dodatku, na kraju publikacije (pitanje 11). Slični su rezultati i na pitanje je li se njihovo znanje o pravima koje mladi imaju u Europskoj uniji, pri čemu četiri posto anketiranih, koji su odlučili dodatno potkrijepiti svoj odgovor komentarom, ukazuju na neke zanimljive izvore i utjecaje (ne)informiranosti mladih o njihovim pravima (Dodatak; pitanje 12).

Čak 80 posto anketiranih tvrdi da ulazak Hrvatske u Europsku uniju nije ni na koji način utjecao na razinu njihova političkog i društvenog angažmana. Ipak, za 13 posto njih Europska

je unija djelovala pozitivno, dovevši do povećanja, dok je za dva posto njih djelovala negativno, smanjivši njihov interes za političkim i društvenim angažmanom. Više od dvije trećine (69 posto) mladih smatra da Europska unija nije imala nikakvog utjecaja na mogućnosti mladih da utječu na donošenje odluka u Hrvatskoj, dok njih 11 posto smatra da je Europska unija pomogla mladima da dođu do svojega glasa u odnosu na nacionalne institucije. S druge strane četiri posto anketiranih smatra da je ulazak u Europsku uniju smanjio mogućnost mladih da utječu na donošenje odluka na nacionalnoj razini, dok čak 14 posto ne zna ili ne želi odgovoriti.

Posljednja dva anketna pitanja ticala su se utjecaja Europske unije na ekonomski uspjeh mladih (Pitanje 15: Na koji način je ulazak u EU utjecao na položaj mladih na tržištu rada?), odnosno na ukupne prilike mladih, pogotovo ako ih se uspoređi s prilikama koje su imale ranije generacije (Pitanje 16: Kakav je utjecaj ulazak RH u EU imao na prilike mladih u RH općenito?). Da je Europska unija donekle pomogla mladima na tržištu rada u Hrvatskoj, misli 45 posto mladih. Zajedno sa 16 posto koji vrlo pozitivno gledaju na utjecaj Europske unije, preko polovice anketiranih smatra da je ulazak Hrvatske u Europsku uniju pomogao mladima na tržištu rada. S druge strane sedam posto mladih smatra da je Europska unija imala vrlo negativan ili donekle negativan utjecaj, uz 23 posto mladih koji ne vide nikakvu promjenu za mlade u pet godina članstva Hrvatske u Europskoj uniji. Posebno su zanimljivi dodatni komentari anketiranih, iz kojih se da iščitati da se iste pojave (otvaranje tržišta rada drugih država članica za mlade iz Hrvatske) mogu tumačiti i pozitivno i negativno (Dodatak; pitanje 15). Na samom kraju zanimalo nas je kakav je bio utjecaj Europske unije na živote mladih u Hrvatskoj općenito. Iako čak 12 posto anketiranih nije znalo ili željelo odgovoriti i u ovom slučaju pozitivni odgovori pretežu nad negativnima. Za 17 posto mladih, utjecaj Europske unije na njihove živote vrlo je pozitivan, dok je za 39 posto njih donekle pozitivan. S druge strane devet posto mladih smatra da je Europska unija imala vrlo negativan ili donekle negativan utjecaj na njih. Oko jedne četvrtine (24 posto) nije osjetilo ni pozitivan ni negativan utjecaj Europske unije na živote mladih u posljednjih pet godina.

REZULTATI PANEL RASPRAVA

Tijekom trajanja projekta održali smo četiri panel rasprave s mladima u četirima hrvatskim gradovima. Gradove smo odabrali tako da u obzir uzmemo geografsku rasprostranjenost, ekonomski položaj, razvojnu perspektivu i da damo priliku mladima izvan grada Zagreba da iznesu svoj stav i utječu na formiranje budućih javnih politika.

Panel rasprave vođene su tijekom listopada, studenog i prosinca 2018. godine. Na svakoj je, uz voditelja projekta, bio najmanje jedan stručnjak, odnosno stručnjakinja, te pozvane govornice – Anja Gvozdanović, s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu i Mateja Čehulić, s Katedre za sociologiju Pravnog fakulteta u Zagrebu. One su ponudile specifične uvide u odnos mladih prema politici i politike prema mladima, kao i u podršku mladih europskoj integraciji.

Panel rasprave trajale su dva puna sata, s kratkom pauzom između dva dijela radionice. Sudionici su bili podijeljeni u grupe različitih veličina, sastava i interesa. U svakoj od dviju sesija sudionici su kroz grupni rad (u Zadru je grupni rad obavljen samo tijekom prve sesije, dok su u drugoj sudionici slobodno razmjenjivali stavove o odabranim temama sa stručnjakom koji je sesiju vodio) dolazili do odgovora na pitanja koja su im postavili stručnjaci, a koja su proizišla iz analiza stanja izrađenih u prvom dijelu projekta i raspravljena na uvodnom okruglom stolu u Zagrebu.

Pitanja koja su poslužila za poticanje grupnog rada sudionika i sudionica panel rasprava podijeljena su na pitanja o političkim očekivanjima mladih i pitanja o ekonomskim očekivanjima mladih. Logika koja se nalazila iza odabira pitanja temeljila se na želji da pitanja budu dovoljno jednostavna da ih mogu, bez dodatnih pojašnjenja, razumjeti svi sudionici i sudionice, a da s druge strane omoguće slobodnu i smislenu razmjenu ideja, kroz oluju mozgova. Jednostavnost pitanja bila je važna kako voditelj projekta ili stručnjaci koji su facilitirali panel rasprave ne bi dodatnim pojašnjenjima utjecali na smjer same rasprave. Doduše, kao facilitatori svi akteri panel rasprave bili su na raspolaganju sudionicima i sudionicama, ako su tijekom grupnih aktivnosti zatražili pomoć, pojašnjenje ili uvid u nejasnoću na koju su naišli.

Pitanja koja su se ticala političkog aktivizma, bila su povezana s interesom za razumijevanje njihova odnosa prema političkom angažmanu. Primarno, zanimalo nas je smatraju li da se mladi trebaju ili ne trebaju baviti politikom i zašto. Razumljivo je da smo počeli s ovim pitanjem s obzirom na dosadašnja saznanja o razini političkog angažmana mladih,

potkrepljene stručnim analizama s početka projekta te dokazane rezultatima ankete provedene u drugoj fazi ovog projekta. Svi ti izvori jasno ukazuju da su mladi nezainteresirani za politiku, da smatraju da politički aktivizam nije za njih te da su im stavovi o politici dominantno negativni. Kada analiziramo odgovore koje su sudionici i sudionice panel rasprava davali tijekom grupnih aktivnosti, jasno možemo uvidjeti razloge takvog stava mladih prema politici (vidi Dodatak za sve odgovore, a Raspravu za pojedine citate). Za njih je ona primarno aktivnost za zadovoljavanje osobnih, nauštrb javnih interesa cjelokupne zajednice, rezultira koruptivnom praksom, a političari su osobe nezainteresirane čuti ne samo glas mladih nego ikoga u zajednici koju predstavljaju. Unatoč tome velika većina njih smatra da se mladi moraju angažirati politički, kako bi se njihov glas čuo, kako bi ponudili novu perspektivu te kako bi riješili one probleme koje su prethodne generacije nagomilale. To jasno ukazuje na interes i želju sudionika i sudionica da uđu u javnu arenu i djeluju s ciljem donošenja promjena u ovom društvu te bi taj njihov entuzijazam trebalo poticati.

Pitanje političkog angažmana bilo nam je potrebno i kako bismo probili led s grupnim aktivnostima, odnosno kako bismo u glavama sudionika i sudionica otvorili prostor razmišljanju o ostalim, kompleksnijim pitanjima, koja su bila povezana kako sa samom Europskom unijom, tako i s njezinim utjecajem na živote svih nas, a poglavito mlađe generacije. Pitanja „što očekujete od Europske unije“ i „koje su pozitivne, a koje negativne strane Europske unije“, poslužila su za određivanje dubine i jasnoće znanja mladih sudionika i sudionica o europskoj integraciji i njihovu očekivanju od nje u bliskoj budućnosti. Ta su dva pitanja utemeljena na dosadašnjim saznanjima o velikom neznanju koje među mladima vlada o Europskoj uniji, integraciji općenito te institucijama i politikama Europske unije specifično. Zaključci su to mnogih dosadašnjih istraživanja, koja su potvrdili i rezultati stručnih analiza u prvom dijelu ovog projekta, kao i odgovori na ankete koje smo prikupili.

Ono što se, po analizi odgovora nakon panel rasprava, moglo zaključiti jest kako mladi imaju određenu razinu znanja o Europskoj uniji, no ona je površna, utemeljena gotovo u jednakoj mjeri na stjecanju znanja u formalnom okruženju (obrazovni sustav, radno mjesto), kao i u neformalnoj sferi prijateljskih i obiteljskih veza, društvenih mreža i interneta te svojevrstne kolektivne memorije mitova i nerazumijevanja koja kolaju o Europskoj uniji. Na pitanje o pozitivnim i negativnim stranama Europske unije, sudionici i sudionice složili su se oko svih odgovora koji već dulje vrijeme kruže o toj europskoj integraciji i koji u manjoj ili većoj mjeri točno određuju, kako ulogu i narav Europske unije, tako i gledanje mnogih na nju. Što se pozitivnih čimbenika tiče, sudionici i sudionice jasno su prepoznali ulogu Europske unije u

osiguranju mira u Europi, utjecaj na zbližavanje kultura i naroda, poticanje tolerancije te pomoć manje razvijenim krajevima (poglavito kroz slobodu kretanja ljudi i kapitala). Negativne karakteristike Europske unije, iznesene tijekom panel rasprava, također su nam već poznate, a sežu od gubljenja nacionalne suverenosti i nacionalnog identiteta, do straha od dominacije drugih, većih država članica, zbog ukupne ekonomske i druge nerazvijenosti Hrvatske.

Bez obzira na sve, mladi imaju velika očekivanja od Europske unije, a ta se očekivanja mogu podijeliti u dvije grupe. Prva je povezana s utjecajem Europske unije na njihove živote, a druga, pak, s utjecajem na društvo kojeg su dio, odnosno na državu, koja će se, nadaju se, pod utjecajem Europske unije reformirati i krenuti naprijed. Prva je grupa odgovora, logično je, fokusirana na, osobnu korist mladih od Europske unije. Taj utilitaristički pristup temelji se na vjerovanju da europske institucije mogu popraviti one dijelove javne sfere njihovih života koje nacionalna država ne može, ne zna ili ne želi riješiti. Osim toga, on se temelji i na ideji da europska integracija i postoji kako države članice riješile neke probleme koje država sama nije u stanju riješiti. Tako, primjerice, mladi smatraju da im Europska unija može pomoći oko daljnjeg obrazovanja, kroz Erasmus + i druge javne politike usmjerene na obrazovanje mladih, da im članstvo otvara put jednostavnijem odlasku iz Hrvatske u potrazi za radnim mjestom ili boljim uvjetima života, te da će Europska unija, kroz fondove, pomoći obnovu njihovih obrazovnih institucija i drugih javnih prostora, koje će mladi potom koristiti. Druga grupa odgovora Europsku uniju prepoznaje kao prostor u kojem Hrvatska može unaprijediti vlastito stanje, odnosno dobiti pomoć kad se ne može nositi s izazovima koji stoje pred njom. Tako mladi sudionici i sudionice očekuju pomoć Europske unije u otklanjanju financijskih, ekonomskih i drugih kriza u kojima se Hrvatska nađe, smatraju da Europska unija, financijski i političkim pritiskom, treba utjecati na sektorske i šire društvene promjene u Hrvatskoj, te da može Hrvatskoj dati glas o određenim pitanjima u kojima bismo, kao mala država, ostali nečujni.

Na kraju, zadnji skup pitanja povezan je s očekivanjima mladih o njihovoj budućnosti, odnosno želi mjeriti razinu optimizma među mladima. S obzirom na to, na panel raspravama smo ponudili dva pitanja upravo usmjerena na razumijevanje izvora i razloga njihova pesimizma, odnosno optimizma. Prvo je pitanje povezano s procjenom kvalitete njihova života, odnosno s vjerom u bolje sutra („Mislite li da će Vašoj generaciji život biti bolji nego Vašim roditeljima?“), dok drugo pokušava dobiti konkretne odgovore na to koji čimbenici mogu utjecati da njihova budućnost ostane povezana uz život u Hrvatskoj, umjesto da je

fokusirana na odlazak („Kada razmišljate o svojoj budućnosti, što Vam je važno za ostanak u Hrvatskoj?“).

Kao što se može pretpostaviti, najveći dio odgovora na ova dva pitanja bio je povezan s ekonomskom situacijom, odnosno temeljio se na ekonomskoj leći kroz koju su mladi gledali nastojeći dokučiti najbolje odgovore. To je povezano sa željom za prosperitetnijim životom, te ukazuje na važnost slabog ekonomskog razvoja na formiranje stavova među mladima o čitavom nizu pitanja, a pogotovo o pitanjima egzistencije njih i njihovih obitelji. Bez obzira na mjesto u kojem smo održavali panel raspravu, izvor odgovora na ova dva pitanja dominantno je bila ekonomija. Samo je fokus na specifične čimbenike bio drugačiji, ovisno o ekonomskom razvitku kraja u kojem smo u tom trenutku bili, odnosno iz kojeg su dolazili sudionici i sudionice panela rasprava. Oni krajevi koji su više pogođeni ekonomskim zaostajanjem i nesigurnošću, fokusirali su se na fundamentalna rješenja ekonomskih problema, poput osiguranja radnog mjesta, stvaranja uvjeta za dostojan život i pružanja pomoći ljudima kojima je pomoć potrebna. Oni koji su živjeli u ekonomski nešto prosperitetnijim krajevima također su se fokusirali na ekonomske čimbenike, ali su oni išli mimo egzistencijalnih temelja i fokusirali su se na dostojan posao, poticanje poduzetništva, jačanje uvjeta za daljnje usavršavanje, odnosno stvaranje dodatno poticajne klime za daljnji rast, uključujući uklanjanje nepotističko-koruptivnih faktora, kako bi svi imali jednake mogućnosti bez obzira na povezanost s lokalnim političkim strukturama.

RASPRAVA

Početne analize stručnjaka ukazale su na čitav niz problema na koje se treba fokusirati kada je u pitanju odnos mladih i Europske unije. U analitičkom tekstu B. Šalaja, *Kakvu Europsku uniju ostavljamo mladima? Populizam, elitizam i liberalna demokracija*, istaknuto je kako „47 posto hrvatskih učenika izražava potpuno slaganje s tvrdnjom 'Ponosan sam što je moja zemlja članica Europske unije', dok ih 36 posto isto smatra za tvrdnju 'Osjećam se dijelom Europske unije'“. Taj podatak, nastao na temelju istraživanja iz 2016. godine, polazna je točka naše analize odnosa mladih prema Europskoj uniji. S njime su povezani kako negativni, tako i pozitivni stavovi o tome što Europska unija može i treba učiniti za mlade.

Uz to, Šalaj ističe rašireno neznanje mladih u Hrvatskoj o Europskoj uniji. Oni „ne iskazuju visoke razine znanja o procesima europskih integracija, nedovoljno dobro poznaju i razumiju

funkcioniranje europskih političkih institucija te stvaranje i implementiranje europskih javnih politika ... nisu im dovoljno jasni odnosi Hrvatske i Europske unije te nedovoljno prepoznaju svoja prava koja proizlaze iz statusa europskih građana“. Ipak, Šalaj nije pesimističan, te iz ovih argumenata ne izvodi zaključak o nužnosti negativnog odnosa mladih prema Europskoj uniji. On jasno prepoznaje da mladi nisu inherentno „euroskeptični i europesimistični zato što su takvi rođeni, nego zato što ih je takvima učinio socijalizacijsko-edukacijski proces kroz koji su prolazili“. Stoga će, prema Šalaju, europski projekt biti ugrožena „ukoliko za nove generacije ne osiguramo adekvatan i kvalitetan socijalizacijsko-edukacijski procese.

Da stanje nije optimalno, iako su početne pozicije bile relativno dobre, ističe i V. Samardžija, u svojem analitičkom tekstu *Pet godina članstva Hrvatske u Europskoj uniji i utjecaj na položaj mladih na tržištu rada*. Samardžija pravilno primjećuje da je „Hrvatska na mnogim područjima napravila značajne iskorake ... još uvijek nije dovoljno da bi se u većoj mjeri iskoristile prednosti koje članstvo u Europskoj uniji pruža te da one budu jasno vidljive i prepoznatljive građanima, osobito populaciji mladih“.

S obzirom na to, ne čudi da građani „(uključujući i mlade) još uvijek nemaju jasnu sliku o tome što je ostvareno ulaskom u EU“. No ono što je vidljivo tiče se većeg povjerenja građana (pa i mladih) u europske institucije u odnosu na nacionalne institucije. To ističe i Samardžija u svojem tekstu, a potvrđuje A. Gvozdanović u svojoj prezentaciji, koja se temeljila na istraživanju upravo mladih u Hrvatskoj, a koji u daleko većim postocima vjeruju Europskoj uniji i njezinim institucijama nego što vjeruju institucijama i akterima u Hrvatskoj. Nedostatak povjerenja u nacionalne institucije u kombinaciji s pitanjem (ne)zaposlenosti kao daleko najvažnijim pitanjem za građane Hrvatske, vodi tome da je Hrvatska, prema analizi V. Samardžije, „među zemljama u kojima su mladi najviše zainteresirani za bolji pristup informacijama o mogućnostima kretanja i rada u inozemstvu u cilju jačanja zapošljavanja mladih“. S druge strane hrvatski su mladi ispod europskog prosjeka s obzirom na interes razmjene putem programa Erasmus + i s obzirom na uvjerenje da taj program pridonosi jačanju osjećaja pripadnosti Europskoj uniji. S obzirom na to, možemo zaključiti da su mladi vođeni utilitarnim načelom i da na Europsku uniju gledaju instrumentalno, kao na mehanizam poboljšanja svojih (budućih) životnih uvjeta, što će potvrditi i sami mladi tijekom panel rasprava.

Šalaj nam je dao trenutni pregled odnosa mladih prema politici i ukazao na gotovo opću političku zapuštenost mladih, koja ponajviše proizlazi iz odnosa starijih generacija prema

mladima, a karakterizira je izostanak bilo kakvoga građanskog odgoja i obrazovanja u svim dosadašnjim reformama obrazovnog sustava. Samardžijin tekst, pak, ukazuje, da je jedna od posljedica te zapuštenosti, koja se potom pretvara u nezainteresiranosti, izostanak vjere da se nešto može učini i apatiju, koncentriranje mladih na utilitarnu procjenu Europske unije. Mladi na europsku integraciju gledaju kao na pojavu koja svoju vrijednost stječe u kroz korisnost koju pruža kako njima, kao zasebnoj kohorti koja ima svoje potrebe i interese, tako i društvu u cjelini. S obzirom na to, mladi su puno zainteresiraniji za pitanje osiguranja boljeg radnog mjesta nego za pitanja poput studentske razmjene ili političkog angažmana kroz europske izbore ili na neki drugi način.

Analitički tekst M. Kovačića, *Uključivanje mladih u donošenje odluka u Hrvatskoj i Europskoj uniji: ubleha koja (i dalje) traži realizaciju*, daje nam mogućnost da vidimo na koji način mladi ipak mogu sudjelovati u procesu donošenja odluka o njima i za njih, kako na nacionalnoj tako i na nadnacionalnoj razini, mimo sveprisutne političke apatije i unatoč instrumentalističkom fokusu na koristi od Europske unije. On ipak ističe da valja biti oprezan i nemati iluzije da su mladi jedina varijabla o kojima ovisi participacija, odnosno da treba razumjeti da je uloga suvremen države upravo da potakne participaciju te osigura adekvatne mehanizme da se glas mladih čuje pri donošenju odluka relevantnih za njih kao članove zajednice“. S obzirom na to Kovačić ističe važnost strukturiranog dijaloga (o kojem, pokazalo se tijekom panel rasprava, mladi ne znaju gotovo ništa), koji omogućuje mladima da sudjeluju u procesu stvaranja kako nacionalnih tako i europskih prioriteta u području politika prema mladima i za mlade. No, osim na lokalnoj razini, gdje ga „brojne udruge koriste ... za utjecanje na kreiranje lokalnih politika za mlade“, strukturirani dijalog nije imao većeg utjecaja na promjenu politika.

Kovačić nastavlja s primjerima u kojima dobre namjere ne nailaze na uspješnu implementaciju, što dovodi do njegova zaključka da su mladi „profitirali ulaskom u EU budući da se opseg njihovog utjecaja, barem nominalno proširio“. No to se nominalno proširenje prava nije oslikalo i na praktičnu situaciju, budući da nacionalna inačica Garancije za mlade, europske politike prema mladima razvijene nakon velike financijske krize, nije ostvarila željene rezultate. Na kraju se može zaključiti da ulazak Hrvatske u Europsku uniju označava pozitivnu prekretnicu u životima mladih u Hrvatskoj, ali se ona očituje gotovo isključivo u vidljivim promjenama u ekonomskoj sferi života mladih, dok politička sfera, iako nominalno uspješna, u provedbi na terenu uvelike kaska.

Sva tri analitička teksta upiru prstom u identičan problem: nedostatak interesa državnih institucija i političkih aktera da promjene svoj odnos prema mladima, odnosno da taj odnos evoluiraju iz gledanja na mlade kao na pasivne aktere koji primaju politike koje stvara i implementira netko odozgo, u gledanje na mlade kao aktivne partnere koji zajedno s cijelim nizom ostalih dionika sudjeluju u procesu donošenja odluka koje se tiču njih samih. S obzirom na nevoljkost ili neznanje političkih aktera da promijene svoj odnos prema mladima, ne čudi da jedino područje odnosa mladih i Europske unije o kojem mladi pokazuju nešto više razine znanja i koje opisuju kao pozitivan doprinos članstva Hrvatske, predstavlja sloboda kretanja ljudi, odnosno mogućnost zapošljavanja u drugim, mahom zapadnoeuropskim, državama članicama.

Odgovori na ankete koje smo prikupili također nam ukazuju na neke trendove koji već dulje vremena postoje vezano uz znanja, stavove i osjećaje mladih prema Europskoj uniji specifično i politici općenito. Posebno se to tiče diskrepancije između znanja o političkim i ekonomskim aspektima europske integraciji, kao i ulozi ekonomske dimenzije u njihovoj ocjeni vrijednosti Europske unije za njihove živote. Ankete su nam pokazale i izvore deficita, odnosno institucije i aktere koji nisu pomogli jačanju i kritičkog valorizaciji znanja mladih o Europskoj uniji. Pritom sami mladi prihvaćaju da im je znanje o Europskoj uniji i njezinim institucijama i politikama jako slabo, a jednako tako i da ne znaju gotovo ništa o pravima koje imaju kao građani Europske unije. Odgovor na pitanje zašto je tome tako može se naći u izvorima iz kojih mladi crpe svoje informacije, a to su dominantno internet, odnosno društvene mreže. Uloga je obrazovnog sustava malena (15 posto mladih došlo je do informacija o Europskoj uniji i svojim pravima u školi, odnosno na fakultetu), dok je uloga kako državnih institucija tako i institucija Europske unije zanemariva. Ti rezultati potvrđuju Šalajev zaključak da političke i šire društvene institucije, posebno obrazovni sustav, nisu ispunili svoju osnovnu zadaću, a to je širenje znanja mladih o europskoj integraciji i jačanju njihovih alata kritičke valorizacije tog procesa.

S obzirom na negativnu samoprocjenu znanja i izvora iz kojih ta znanja stižu, ne čudi drugi ključni pokazatelj ankete – onaj o pasivnosti i osjećaju bespomoćnosti među mladima. Naime, preko osamdeset posto mladih reklo je da je mogućnost njihova utjecanja na proces donošenja odluka, kako na nacionalnoj razini tako i na europskoj, malen ili da uopće ne postoji. Tek jedan posto mladih smatra da imaju veliku mogućnost utjecati na proces formiranja, donošenja i implementiranja odluka koje se tiču mladih. Taj pokazatelj potvrđuje Kovačićev zaključak da su mehanizmi, koji nacionalnim akterima stoje na raspolaganju u

sklopu politika Europske unije prema mladima, ostali neiskorišteni i da mladi od njih nemaju velike koristi. Sve to vodi konačnom stavu mladih da se politikom ne isplati baviti, da su društveni angažman, odnosno građanski aktivizam, nedovoljno snažni i zanimljivi alati za jačanje vlastitih prava, te da je jedini ispravan put pasivizacija i nezainteresiranost za pitanja od kolektivnog interesa, odnosno instrumentalna usmjerenost na korištenje onih informacija i mehanizama koji poboljšavaju individualnu poziciju, čak i nauštrb javnog dobra.

Ako su mladi pasivizirani nezainteresiranošću države, odnosno političkih aktera i javnih institucija da im pruži mogućnost utjecanja na proces stvaranja novih politika, te ako ih to vodi fokusu na poboljšanje vlastite pozicije, ne čudi da je najvažnije pitanje koje mladi povezuju s europskom integracijom i članstvom Hrvatske u Europskoj uniji, ekonomsko pitanje. Pronalazak dobrog radnog mjesta, koje će potom poboljšati poziciju pojedinca u društvu i unaprijediti njegov ili njezin život, u središtu je interesa mladih. Također, mladi koriste upravo taj čimbenik prilikom pozitivnog, odnosno negativnog vrednovanja pet godina članstva Hrvatske u Europskoj uniji. Jednako tako, pitanje zaposlenja i sigurnosti rada temelj im je za procjenu hoće li njihovi životi biti bolji od života njihovih roditelja. Iako su te brojke niske, jer velika većina mladih tvrdi da Europska unija nije imala nikakav utjecaj na njihove živote, ipak puno više mladih pozitivno (11-13 posto), nego negativno (2-4 posto) gleda na utjecaj Europske unije na njihovo političko znanje, spremnost na angažman i jačanje glasa mladih u političkom sustavu. To je u skladu s argumentom koji je iznio Kovačić da je utjecaj Europske unije na Hrvatsku u pitanjima politika prema mladima i za mlade bio značajan, jer se od 2013. nacionalni program za mlade gotovo slijepo drži Europske strategije za mlade, koja pad mladima daje mehanizme za ulazak u proces dijaloga s *policymakerima*.

U skladu s našim zaključcima utemeljenima na tri početna analitička teksta – da je u nedostatku značajnijih političkih znanja, fokus mladih na ekonomskim pitanjima – posljednji dio ankete donosi potvrdu da su stavovi mladih o Europskoj uniji i njezinu dobrom ili lošem utjecaju na Hrvatsku uglavnom stvoreni korištenjem ekonomske logike, odnosno promatranjem Europske unije primarno kao ekonomske, a ne političke integracije. To se vidi u brojcima od tri petine mladih koji smatraju da je Europska unija imala pozitivan utjecaj na položaj mladih na tržištu rada, odnosno u velikoj većini mladih (56 posto), koji smatraju da je članstvo Hrvatske u Europskoj uniji pozitivno utjecalo na prilike mladih općenito (s druge strane negativan utjecaj je osjetilo tek devet posto mladih).

Iako politički neprepoznatljiva, Europska je unija, čini se ekonomski vrlo važan čimbenik u životima mladih, a temeljem njezina utjecaja na ekonomski aspekt života mladih, oni tumače i njezin relativan uspjeh, odnosno neuspjeh. Ovaj zaključak, koji potvrđuje argumente koje je u svojem tekstu iznijela i argumentirala Samardžija, ukazuje ne samo na važnost ekonomskih pitanja u životima mladih, nego vodi revalorizaciji toga što se od Europske unije očekuje i koliko je uopće važno pitanje demokratskog deficita, u odnosu na pitanja ekonomske sigurnosti i pristupa tržištu rada.

Panel rasprave s mladima bile su korisne, stoga, kako bi dale dublje uvide o stavovima mladih o pitanjima političke i ekonomske naravi, odnosno da bi ukazale na razinu znanja mladih o Europskoj uniji. Iako su tijekom grupnih aktivnosti ponekad iskazivali frustraciju cjelokupnom situacijom u kojoj se nalaze, sudionici i sudionice gotovo redovito su na kraju panel rasprave izražavali zadovoljstvo da ih se o ovakvim stvarima pita i da im se pruža mogućnost da kažu svoja mišljenja o pojedinim, vrlo važnim pitanjima za razvitak kako njih samih tako i društva u cjelini. Temeljem toga lako je zaključiti da početna pasivnost pa i nezainteresiranost mladih za politiku i politički aspekt europske integracije nije ukotvljena niti je izraz neke njihove specifične političke kulture, nego je odraz nespremnosti i nezainteresiranosti institucija da mlade angažiraju u dijalogu i daju im mogućnost iskazivanja njihovih stavova. To potvrđuje Šalajeve i Kovačićeve argumente o strukturnim, odnosno institucionalno-procesnim problemima koji vode pasivizaciji mladih.

Iz rasprava, odnosno grupnog rada, da se iščitati jedan zajednički argument, koji je potvrdu dobio kako u analičkom tekstu V. Samardžije, tako i u anketama. Riječ je o dominaciji ekonomskih čimbenika prilikom odgovaranja na specifična pitanja. Pritom taj ekonomski čimbenik nije bio relevantan samo prilikom odgovaranja na pitanja ekonomske prirode, nego i na ona koja su eksplicitno politička. Ostali čimbenici – kulturno-identitetski, politički, obrazovni – pojavljuju se, ali ne u toliko mjeri kao čimbenike ekonomske sigurnosti, primarno osiguranja dobrog radnog mjesta. Odgovori koje su mladi davali temeljem tog čimbenika bila su najkonkretnija, ukotvljena u realnu procjenu situacije i povezana s identificiranjem specifičnih prijedloga koji se mogu inkorporirati u buduće javne politike ili barem uzeti kao početni korak u njihovoj razradi.

S druge strane odgovori koji se temelje na političkom čimbeniku općenitiji su, ambivalentniji i idealističniji. Iako ima onih koji ističu pesimizam i nespremnost za ikakvim angažmanom zbog loše slike koju politika ima u očima mladih, najveći je broj pokazao ne samo potrebu

nego i svojevrsnu dužnost da budu politički aktivni i društveno angažirani, jer je to dio svakodnevnog života slobodnog pojedinca koji živi u demokraciji. Samo vlastitim angažmanom, zaključak je odgovora mladih, može doći do promjene političke perspektive u hrvatskom društvu, mladi mogu iskazati svoj stav i utjecati kako na vlastitu, tako i na budućnost zajednice u cjelini.

Uzevši zajedno, tri dijela ovog projekta – analitički radovi, ankete i panel rasprave – omogućile su uvid u punu sliku stanja odnosa mladih prema Europskoj uniji, njihovih očekivanja, strahova, nada i argumenata na kojima se one temelje.

PREPORUKE

Projekt „Odredište EU: Budućnost mladih u Hrvatskoj“ za cilj je imao detektirati, osvijestiti i zatvoriti izvore nedovoljnog znanja mladih o europskoj integraciji, o europskim institucijama i politikama te uloziti u odnosu Republike Hrvatske u Europske unije. Projekt je detektirao razloge neinformiranosti mladih, kroz stručne analize, anketno istraživanje i dijalog s mladima. Uz to je ukazao na razloge političkoj pasivnosti mladih i apatiji koju mladi gaje prema političkom sustavu kako na nacionalnoj razini tako i na razini Europske unije.

Posebno važan rezultat ovog projekta, osim ponovnog isticanja želje mladih da budu aktivni kad ih se smisljeno uključi u proces i kad im se pokaže da je i njihov glas relevantan, leži u jasnom uvidu da se u ekonomskoj sferi nalazi izvor pozitivnog odnosno negativnog vrednovanja Europske unije. Točnije, ako mladi smatraju da Europska unija vodi poboljšanje njihovih individualnih ekonomskih pozicija, kao i ekonomskog napretka države u cjelini spremniji su europsku integraciju vrednovati pozitivno i smatrati da je važno očuvati i ojačati Europsku uniju (osim u onim slučajevima u kojima se taj utjecaj uzima kao negativan s aspekta očuvanja nacionalnog identiteta).

Kao krajnji korisnici projekta identificirani su donositelji odluka koji upravljaju politikama mladih, predstavnici akademske zajednice i stručnjaci koji se bave pitanjima mladih i politikama za mlade te organizacije civilnog društva koje se bave mladima. S obzirom na to, u zaključku su ponuđeni prijedlozi koji će koristiti svim dionicima u definiranju uloge mladih u diskusijama o očekivanjima od Europske unije, u ciljanom širenju korisnih informacija i identifikaciji najčešćih zabluda o Europskoj uniji kod mladih. Također, ponudit će se okvir za uspostavu dijaloga s mladima o konstruktivnoj raspravi o utjecaju Europske unije na Hrvatsku, kao i utjecaja Hrvatske u Europskoj uniji.

Zaključci koje je ovaj projekt iznjedrio višestruki su, tiču se različitih dionika i odnose se na različite razine političkog djelovanja.

- Utjecati na demokratizaciju europskog političkog sustava i veću transparentnost europske institucionalne strukture kako bi se otklonile kritike demokratskog deficita i približilo Europsku uniju i njezine aktivnosti prosječnom građaninu, posebice mladima
- Voditi računa o europskoj dimenziji obrazovanja tijekom daljnjih reformi sustava obrazovanja u Republici Hrvatskoj, a posebno djelovati na uvođenju obuhvatnog i funkcionalnoga građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatski školski sustav
- Poticati mlade da se politički i društveno angažiraju u svojim lokalnim i vršnjačkim zajednicama, a potom i u sustavu u cjelini, kako bismo probudili među mladima uvjerenje o tome da su i oni jednakopravni politički akteri
- Povezati djelotvornije obrazovani sustav s tržištem rada, kako na razini strukovnog, tako i na razini visokog obrazovanja, s naglaskom na jačanju cjeloživotnog učenja, priznavanje ishoda neformalnog učenja te razvijanje, zajedno s dionicima, uključujući i mladima, aktivne politike tržišta rada
- Smanjivati primjere prekarnog i povremenog zapošljavanje koje izrazito pogađa mlađu populaciju te razvijanje inovativnih strategija za netipične radnike
- Usmjeravati razvitak mjera, u raspravi s mladima i ostalim dionicima, usmjerenih na mlade, u cilju njihova uspješnijeg ulaska u sustave rada, daljnjeg obrazovanja ili povremenog usavršavanja
- Koristiti u optimalnoj mjeri europske mehanizme nastale u okviru aktivnih politika tržišta rada, uključujući europske fondove, razmjenu znanja i iskustva iz primjera dobre prakse i aktivnog zalaganja hrvatskih predstavnika na održavanju politike prema mladima i za mlade relevantnom u okviru europske institucionalne strukture
- Nastaviti s pozitivnim primjerima širenja prostora participacije mladih pri kreiranju kako nacionalnih tako i europskih *policy* dokumenata, uključujući i daljnje jačanje otvorenosti procesa kojim mladi stječu mogućnost utjecanja na kreiranje politika za mlade
- Poticati promjene u djelovanju institucija i aktera kako bi se nagradilo inoviranje i alternativni pogledi na rješavanje problema, a minimaliziralo puklo legitimiziranje i prihvaćanje postojeće prakse bez obzira na njezinu uspješnost

„Ovaj je dokument izrađen uz financijsku podršku Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. Sadržaj ovog dokumenta u isključivoj je odgovornosti Centra za demokraciju i pravo Miko Tripalo i ni pod kojim se uvjetima ne može smatrati kao odraz stajališta Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske.“